ПРЕВОДНА РЕЦЕПЦИЯ НА ПОЕЗИЯТА НА БОЛЕСЛАВ ЛЕШМЯН В БЪЛГАРИЯ

Steliana Aleksandrova

Uniwersytet św. Cyryla i Metodego w Wielkim Tyrnowie

THE RECEPTION OF BOLESŁAW LEŚMIAN'S TRANSLATED POETRY IN BULGARIA. The article examines the reception of Bolesław Leśmian's translated works in Bulgaria: the main characteristics of his poetry, the poems that have been translated in Bulgarian. It points out the difficulties in translating XX century Polish poetry in Bulgarian.

Keywords: poetry translation, reception, Polish poetry, Bolesław Leśmian.

Болеслав Лешмян започва да публикува през литературния период Млада Полша, като продължава да твори и през Междувоенното двадесетилетие. Поетическия си дебют прави през 1895 г. в пресата, а първата му стихосбирка, останала почти изцяло незабелязана от литературните критици – *Sad rozstajny*, е публикувана през 1912 г. През междувоенния период Лешмян издава две стихосбирки. Първата от тях е *Łąka* (1920), в която се проявява зрелостта и оригиналността на поета, но тя също остава неоценена. През 1936 г. излиза *Napój cienisty*. В тази книга все по-ясно се открояват въпросите за непреодолимата необяснимост на съществуването. Въпреки оригинално разработените мотиви и самобитния си стил, поетът не дочаква широко критическо признание приживе. След смъртта му, през 1938 г. е издадена стихосбирката *Dziejba leśna*.

Лириката на Лешмян се съсредоточава върху основните битийни въпроси – за любовта и смъртта, за преходността, за неосъществения копнеж по щастие [Фазан, Заяс 2006: 21]. В стихотворенията му може да бъдат открити много препратки към произведения на световната литература; религиозни, фолклорни, митологични и приказни мотиви. Поетът се обръща към полския фолклор в търсене на метафизични и естетически стойности [Квятковски 2002: 100]. Лириката му се отличава също с езиково новаторство и оригинална тематика. Авторът е известен с множеството неологизми, обогатяващи поетическия му език (напр. *bezzaduma, niedomrocze, podobłocze,* zmrocze, *zjesieniały*).

Наред с горните отличителни белези, поетът придава особено голямо значение на ритъма на стихотворната творба, като го счита за един от най-важните нейни елементи. Стихотворенията му са издържани предимно в силабическо стихосложение (13- и 11-сричник), а някои от тях в силаботоническо [Пшчоловска 1997: 307]. Силабизмът е един от най-старите стихотворни размери в полската поезия и е доминиращ за полската литература, като тази доминация е предопределена от особеностите и структурата на езика. През периода от края на XIX до средата на XX в. силабическото стихосложение запазва силната си позиция в полската мерена реч, въпреки навлизането на нови стихотворни размери. С най-голяма поетическа традиция в Полша са 8-сричникът без цезура, 11-сричникът (5+6) и 13-сричникът (7+6). В по-голямата част от произведенията си Болеслав Лешмян използва такъв 13-сричник.

Типичен 13-сричник с цезура след седмата сричка, например, се наблюдава в стихотворението *Śledzą nas... Okradają z ścieżek i ustroni...*, публикувано в стихосбирката *Łąka*:

> Śledzą nas... Okradają z ścieżek i ustroni,
> Z trudem przez nas wykrytych. Gniew nasz w słońcu pała!
> Śpieszno nam do łez szczęścia, do tchów naszych woni,
> Chcemy pieszczot próbować, poznawać swe ciała. [Лешмян 1999: 130]

Лешмян е безспорно сред най-новаторските и оригинални полски поети през първата половина на XX в., но до края на живота си остава слабо известен и встрани от бурния литературен живот. Ситуацията се променя едва през 60-те и 70-те години на XX в., когато творчеството му започва да се радва на засилен интерес от страна на критици и читатели.

Същият период – 60-те години на XX век – бележи началото и на закъснялата преводна рецепция на Болеслав Лешмян в България[1]. Първите преводи на негови стихотворения на български език са публикувани през 1967 г. Фактът е знаменателен, тъй като поезията на други представители на Млада Полша и Междувоенното двадесетилетие е превеждана на български език и публикувана значително по-рано. Още през 1921 г. излиза представителната антология *Полски поети*, съставена от Боян Пенев с преводи от Дора Габе. Ключово място в популяризирането на полската литература, включително на автори от Млада Полша и следвоенния период, изиграват издателската поредица *Полска библиотека* и сп. *Полско-български преглед* въпреки явния афинитет на проф. Пенев към Романтизма. Лешмян обаче не попада сред редицата от творци като Л. Стаф и Ян Каспрович, например, налагани като представителни за модерната полска поезия.

Първите произведения на Болеслав Лешмян, преведени на български език, са включени в сборника *Съвременни полски поети*, излязъл през 1967 г. Там са

1 Основните сведения за преводи от Лешмян на български език са почерпани от справочника *Полски автори, преведени на български език 1864–2008* [Библиографски указател 2009].

публикувани пет негови стихотворения: *Такава тишина в градината...* (*Taka cisza w ogrodzie...*) в превод на Елисавета Багряна; *Горещо утро, шум...* (*Upalny ranek. Gwary i turkoty...*) в превод на Петър Караангов; *Обущарче* (*Szewczyk*); *Преследват ни...* (*Śledzą nas...*) и *Нашият знак има тайна история...* (*Hasło nasze ma dla nas swe dzieje tajemne...*) в превод на Първан Стефанов [Лешмян 1967].

При преводите на стихотворенията, поместени в сборника, много често може да бъде забелязано удължаване на стиха с по няколко срички. Най-ярък пример в това отноошение е *Такава тишина в градината...* в превод на Е. Багряна. Първият стих на втората строфа се състои от 15 срички, вторият – от 19, а третият – от 17 срички:

> По своя воля, към целта си, с тропот ненадеен,
> от ябълковото дърво в тревата тупва ябълка узряла
> и в пътя си поред окършва сухи клонки устояли,
> които после бавно падат подир нея. [Лешмян 1967: 23]

Оригиналът на произведението е издържан в 13-сричник. Стихотворението се състои от три строфи, всяка от които съдържа по четири стиха с по 13 срички, цезурата се намира след седмата сричка във всеки стих:

> Z własnej woli, ze śpiewnym u celu łoskotem
> Z jabłoni na murawę spada jabłko białe,
> Łamiąc w drodze kolejno gałęzie spróchniałe,
> Co w ślad za nim – spóźnione – opadają potem. [Лешмян 1999: 130]

Подобно удължаване на стиха при превода е свързано с особеностите на българския език: с членуването и изразяването на синтактичните отношения с помощта на предлози, за разлика от полския език. Това удължаване представлява една от сериозните трудности, пред които е изправен преводачът при превода на полска поезия.

При преводите в *Съвременни полски поети* има и нарушения в римните схеми, както и неточни рими. Те са свързани с факта, че възможностите за римуване, характерът и съотношението на римите в българския и в полския език се различават. Полският език с падежните си форми има повече възможности за римуване от българския. Друга особеност е тази, че за полския език са типични женските рими, чието ударение пада на предпоследната сричка на думата и това е предопределено от специфичната полска фонетична система.

Например, неточни рими се срещат в превода на Първан Стефанов *Нашият знак има тайна история...*:

> Нашият знак има тайна история: тъкмо
> мракът обгърне земята, и нашата лампа,
> угаснала в тоя прозорец – отсреща пламва.
> Изгубвам дъха си. Вече стълбището е тъмно. [Лешмян 1967: 28]

В оригинала на произведението римите са точни, каквато е преобладаващата тенденция в творчеството на поета:

Hasło nasze ma dla nas swe dzieje tajemne:
Lampa, gdy noc już zdąży świat mrokiem owionąć,
Winna zgasnąć w tej szybie, a w tamtej zapłonąć.
Na znak ten oddech tracę. Już schody są ciemne. [Лешмян 1999: 130]

В цитираното стихотворение римите са двойни и обхватни. Във всички четири строфи се римуват всеки първи с всеки четвърти стих, както и всеки втори с всеки трети стих (АББА: *tajemne–owionąć–zapłonąć–ciemne; otwiera–sobie–obie–obumiera* и т.н.). Повечето рими в произведението са отворени, завършват на гласна. Всички рими в произведението са женски, т.е. ударението пада на предпоследната сричка от думата. В преводния текст римите са двойни, обхватни и женски като в оригинала, но не са точни.

Подобни особености – удължаване на стиха и неточни рими – присъстват и в други преводи на стихотворения на Лешмян, поместени в сборника.

През 1984 г. в *Славянски литератури – образци. Част 2.* са публикувани три нови превода на стихотворения от Лешмян, дело на Антоанета Попова. Това са *Безсънна нощ* (*Noc bezsenna*), *Момиче* (*Dziewczyna*), *Тъмни стълби* (*Mrok na schodach…*) [Лешмян 1984: 253–255]. Досегът с поезията на Лешмян вдъхновява преводачката след години да му посвети собствено стихотворение на полски език, публикувано в сп. *Poezja dzisiaj* [Попова 2001] наред с други нейни творби и придружено от статия на Анна Швед върху авторката-преводачка и нейните поетически вдъхновения, сред които се открояват Лешмян и Х. Хайне [Швед 2001]. Този случай отваря един частен, но особено интересен контекст на полско-българските литературни диалози: български полонист с внушителна преводаческа практика създава полски стихове, очевидно вдъхновени от Лешмян.

В първите години на демократическите промени в българската преса се появяват преводи от Лешмян на Димитър Кирилов. Във в-к *Век 21* (бр. 6/1992) излизат преводите *Боже, славен в небесата…(Boże, pełen w niebie chwały…)*; *Тъмни стълби. Дом без огън…* (*Mrok na schodach. Pustka w domu…*); *А защо са тези свещи и лица над мене?* (*Po co tyle świec nade mną, tyle twarzy?*) [Лешмян 1992]. В *Литературен вестник* (бр. 46/1994) отново са публикувани *Боже, славен в небесата…*; *Тъмни стълби. Дом без огън…*, които обаче се различават от публикуваните преди това във *Век 21*, както и неиздаваният до този момент *Романс* (*Romans*) [Лешмян 1994]. В *Български писател* (бр. 25/1995) отново са публикувани произведенията *А защо са тези свещи и лица над мене?* и *Романс*, като в тези преводи Д. Кирилов отново въвежда известни промени. Заедно с тях е публикувано и стихотворението *Уршула Кохановска* (*Urszula Kochanowska*), което не е превеждано до този момент [Лешмян 1995]. Повторно публикуваните стихотворения представляват варианти на предходните версии, даващи основание да ги разчетем като опит за усъвършенстване на вече пресъздадената творба.

Почти всички преводи на Кирилов предават точно броя на сричките от оригиналните творби, като преводачът претворява и характерните за поезията на Лешмян неологизми:

> Трябва вяра в сняг безбрежен,
> в този сняг да се оснежим.
> Да се всенчим в тази сянка
> и смълчим в това мълчание. [Лешмян 1992: 7]

Удължаване на стиха се наблюдава при преводите на Кирилов на стихотворението *Po co tyle świec nade mną, tyle twarzy?*. Стихосложението на оригинала е силаботоническо. Произведението е издържано в шестстъпен хорей, ударението пада на всяка първа, трета, пета, седма, девета и единадесета сричка от стиха, като всеки стих се състои от дванадесет срички:

> Po co tyle świec nade mną, tyle twarzy?
> Ciału memu nic już złego się nie zdarzy.
>
> Wszyscy stoją, a ja jeden tylko leżę –
> Żal nieszczery, a umierać trzeba szczerze. [Лешмян www]

В превода повечето стихове се състоят от по шестнадесет срички:

> Уж съм мъртъв, а отново смърт в главата ми напира.
> Но разбирам, че не трябва вече нищо да разбирам.
>
> Тъй е тежко да познаеш свойта собствена могила.
> Тъй не искам друг да бъда, а това което бил съм. [Лешмян 1992: 7]

За сметка на удължените стихове, преводачът остава верен на силаботоническото стихосложение на оригинала, като запазва и стихотворната стъпка.

Анализът показва, че преведените на български език стихотворения на Лешмян са малко на брой, някои от които са публикувани по два пъти, т.е. те не са достатъчни за пълното представяне на творчеството на полския поет пред българския читател. Заслужава да се спомене, че негови стихове липсват в представителната антология *Полската поезия между двете световни войни* (София, 1996), съставена от Панайот Карагьозов. Въз основа на наличните преводи обаче може да се установи известен компромис, който родните преводачи допускат с броя на сричките в отделни произведения. Видим е също стремежът да се постигнат убедителни еквиваленти на типично „лешмяновските" метафори и неологизми. Заключението за трудната преводимост на Болеслав Лешмян се подкрепя и от факта, че до днес все още не разполагаме с издадена самостоятелна негова книга на български език.

Библиография

Библиографски указател 2009: *Полски автори, преведени на български език 1864–2008. Библиографски указател.* Съст. Ел. Янакиева, Б. Панайотова, Р. Craigова, М. Пишутева. София, 2009.

Квятковски 2002: Kwiatkowski, J. *Dwudziestolecie międzywojenne*, Warszawa 2002.

Лешмян 1967: Лешмян, Б., Такава тишина в градината...; Нашият знак има тайна история..., in: *Съвременни полски поети* под ред. на Дора Габе, Блага Димитрова, Петър Караангов, Първан Стефанов. София, 1967, с. 23, 28.

Лешмян 1984: Лешмян, Б., *Безсънна нощ*; *Момиче*; *Тъмни стълби*, in: *Славянски литератури – образци. Част 2*. София, 1984, с. 253–255.

Лешмян 1992: Лешмян, Б., *Боже, славен в небесата...*; *Тъмни стълби. Дом без огън...*; *А защо са тези свещи и лица над мене? – Век 21*, 6/1992, с. 7.

Лешмян 1994: Лешмян, Б., *Романс*; *Боже, славен в небесата...*; *Тъмни стълби. Дом без огън... – Литературен вестник*, 46/1994, с. 19.

Лешмян 1995: Лешмян, Б., *Романс*; *Уршула Кохановска*; *А защо са тези свещи и лица над мене? – Български писател*, 25/1995, с. 14.

Лешмян 1999: Leśmian, B., *Śledzą nas... Okradają z ścieżek i ustroni...*; *Taka cisza w ogrodzie, że jej się nie oprze...*; *Hasło nasze ma dla nas swe dzieje tajemne...*, In: *Snuć miłość. Polska poezja miłosna XV – XX w*. Red. W. Bolecki, Warszawa 1999, s. 130–131.

Лешмян www: Leśmian, B., Wiersze wybrane, *http://literat.ug.edu.pl/lesman/* (достъп: 15.03.2015).

Попова 2001: Popowa, A. *** *Lecąc wślad za Henrykiem... – Poezja dzisiaj*, z. 15/16, 2001, s. 12.

Пшчоловска 1997: Pszczołowska, L. *Wiersz polski. Zarys historyczny,* Wrocław 1997.

Фазан, Заяс 2006: Fazan, J., Zajas, K., *Pokolenie Młodej Polski*, w: *Literatura polska. Sztuka, muzyka, teatr, edukacja. Międzywojnie.* Red. M. Szulc. Kraków 2006, s. 15–24.

Швед 2001: Szwed, A. *Igraszki za parawanem czyli zabawa myśli w słowa*. – *Poezja dzisiaj*, z. 15/16, 2001, s. 8–11.